

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.78.435-444

УДК 72

Полубок А.П.,
andreu-konstantinov@rambler.ru, ORCID: 0000-0001-6759-4470,
к.т.н. Пилипчук О.Д.,
pylypchuk.od@knuba.edu.ua, ORCID: 0000-0002-1306-6071,
Київський національний університет будівництва та архітектури

ЗАКОНОМІРНОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОЇ СКУЛЬПТУРИ ТА ВІДКРИТОГО ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ

Враховуючи особливі аспекти співвідношення відкритого громадського простору архітектурного середовища і монументально-декоративної скульптури, у статті розглянуті основні закономірності взаємозв'язку скульптури та простору. Виявлено та проаналізовано основні фактори, які впливають на сприйняття скульптурної композиції у будь-якому просторі: масштабне співвідношення, способи розміщення, формування середовища, узагальнення силуету, деталізація та сприйняття виразності силуету скульптури у конкретних просторових ситуаціях. В процесі дослідження виявлено загальні закономірності сприйняття скульптури – її масштабного співвідношення із простором, способи розміщення скульптури, формування середовища, та окремі закономірності – узагальнення силуету, деталізації та пластичної якості, виразності силуету в залежності від напрямків сприйняття скульптури при її застосуванні в архітектурному середовищі.

Ключові слова: монументально-декоративна скульптура; відкритий громадський простір; архітектурне середовище; закономірності взаємозв'язку; масштабне співвідношення; узагальнення силуету; деталізація.

Постановка проблеми: у сучасному проектуванні скульптурні об'єкти реалізуються без достатнього урахування основних взаємозв'язків монументально-декоративної скульптури (у рамках взаємодії та синтезу мистецтв [11; 12]), характеру і типу відкритого громадського простору архітектурного середовища. Такий підхід, безумовно, призводить до руйнування цілісної об'ємно-просторової структури середовища та відсутності органічного взаємозв'язку пластичного об'єкту і простору, елементів архітектури, монументальної та монументально-декоративної скульптури. Гармонізація простору засобами скульптурної пластики повинна відповідати якісному процесу сприйняття ідейно-художнього змісту скульптурної композиції та загальній виразності архітектурно-пластичного комплексу [13].

Мета та завдання статті: Метою статті є виявлення та дослідження закономірностей взаємозв'язку архітектурного простору і скульптурної пластики, яка утворює різноманітні архітектурно-пластичні комплекси у відкритому громадському просторі. Сформулювати важливі аспекти впровадження скульптури у просторі із врахуванням основних закономірностей їх взаємозв'язку (загальних та окремих). Обґрунтувати основні фактори, які впливають на сприйняття скульптурної композиції у відкритому громадському просторі.

Основна частина. Для визначення основних закономірностей взаємозв'язку між монументально-декоративною скульптурою і відкритим громадським простором, на основі вивчення теоретичного матеріалу, вимірювання, натурних спостережень та узагальнення, проаналізовано та виявлено основні фактори, які в основному впливають на сприйняття скульптурної пластики у будь-якому типі міського простору [5]: масштабне співвідношення скульптури і простору; способи розміщення скульптури у просторі; формування середовища за допомогою скульптури; узагальнення силуету, деталізація скульптури; виразність силуету скульптури в залежності від напрямку сприйняття.

В результаті аналізу існуючих загальновідомих і реалізованих прикладів застосування монументально-декоративної скульптури у просторі та на основі узагальнення, для систематизації закономірностей масштабного співвідношення скульптури і простору, виявлена загальна відповідність певних видів скульптури основним типам простору в залежності від масштабних ознак [4]. Таким чином, виявлено чотири категорії закономірності масштабного співвідношення основних видів скульптури та типів простору за масштабними ознаками [6]:

1. *Мікропростір* – камерна скульптура, розрахована на сприйняття з близької відстані у просторі діаметром від 1 до 10 м, розмір скульптури від 1 до 3 м.

2. *Мезопростір* – монументально-декоративна скульптура, розрахована на сприйняття у просторі від 10 до 100 м. Розмір скульптури від 2 до 16 м.

3. *Макропростір* – монументальна скульптура, розрахована на сприйняття у просторі від 100 до 1000 м. Розмір скульптури від 16 до 30 м.

4. *Гіперпростір* – монументальна скульптура, розрахована на сприйняття у просторі від 1000 м. і більше. Розмір від 30 м і більше [2; 14].

У результаті аналізу існуючих загальновідомих і реалізованих прикладів розміщення монументально-декоративної скульптури у просторі, виявлено закономірності її *розташування*, які характеризуються такими прийомами – домінування, інтеграція, симбіоз і деструкція [3]: *домінування* – скульптурна композиція виконує організуючу, домінуючу роль у просторі; *інтеграція* – характеризується об'єднанням та злиттям, підкоренням скульптури простору;

симбіоз – рівнозначний взаємовплив, «співдружність» скульптури та архітектурних споруд у просторі; *деструкція* – протиставлення скульптури простору, «руйнування» та порушення звичних способів розміщення.

У результаті аналізу певного характеру розміщення монументально-декоративної скульптури у просторі, виявлено закономірності *формування* простору за допомогою скульптури, які характеризуються такими прийомами – орієнтир, об'єднання простору, розділення простору, видові кадри [10]: *орієнтир* – скульптурна композиція виконує роль певного пластичного орієнтиру у просторі міста; *об'єднання простору* – скульптурна композиція виконує об'єднуючу роль у розділеному просторі; *розділення простору* – скульптурна композиція своїм розташуванням розділяє простір на окремі зони. *видові кадри* – скульптурна композиція (через закріплення візуальних зв'язків із фіксованими точками зору [1]) створює найбільш сприятливі художньо-образні зони на фоні одноманітних забудов.

Отже, виявлені загальні закономірності взаємозв'язку скульптурної пластики та простору складають таку структуру (рис. 1):

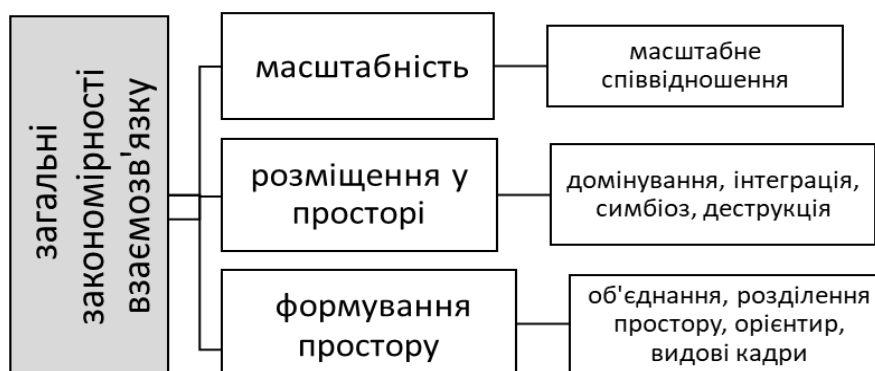

Рис. 1. Структурна схема загальних закономірностей взаємозв'язку скульптури і простору

Аналіз окремих закономірностей взаємозв'язку скульптури та простору.

Скульптурна пластика особливо великих розмірів, розрахована на сприйняття з далекої відстані, для більшої виразності композиції застосовує контур із високим *рівнем узагальнення* [9]. Збільшення та об'єднання дрібних ділянок силуету та потовщення тонких ажурних деталей, у кінцевому випадку призводить до цілісного сприйняття скульптурної композиції у просторі на більш емоційному художньо-образному рівні [7].

В результаті аналізу та на основі встановлених типів (зон) простору за масштабом, методом узагальнення засобів вираження різних видів скульптури, визначено чотири категорії закономірного взаємозв'язку основних видів скульптурної пластики, які в залежності від умовного рівня узагальнення силуету відповідають основним зонам простору:

1) Мікропростір – камерна скульптура із *низьким рівнем узагальнення силуету*, розрахована на сприйняття з близької відстані у просторі діаметром від 1 до 10 м. Засоби вираження наближаються до станкової скульптури – дуже детально пророблені дрібні деталі контуру.

2) Мезопростір – монументально-декоративна – із *середнім рівнем узагальнення силуету*, сприйняття у просторі від 10 до 100 м. Засоби вираження: деяка міра узагальнення силуету для споглядання з більшої відстані, застосування деталей силуету середнього розміру для споглядання у межах даного виду простору.

3) Макропростір – монументальна – *високий рівень узагальнення силуету*, сприйняття у просторі від 100 до 1000 м. Засоби вираження: значна міра узагальнення силуету для споглядання з великої відстані, застосування деталей силуету великого розміру у межах макропростору.

4) Гіперпростір – монументальна – із *максимальним рівнем узагальнення силуету*, сприйняття у просторі від 1000 м і більше. Засоби вираження: надзвичайно висока міра узагальнення контуру для споглядання з дуже великої відстані чіткого та виразного силуету, застосування деталей контуру тільки великого розміру для силуетного сприйняття.

Важливим засобом вираження монументально-декоративної скульптури, яка застосовується у просторі являється також певна ступінь «деталізації» – співвідношення розміру деталей до розміру цілої скульптурної композиції, величина якої у свою чергу залежить від дистанції сприйняття та підпорядковується габаритам простору, в якому вона проектується.

Отже, проаналізовано та виявлено закономірності взаємозв'язку базових типів простору та основних видів скульптури із певною «пластичною якістю», визначено чотири категорії *деталізації*, які відповідають основним зонам простору [8]:

1. Мікропростір – камерна скульптура із *високим рівнем деталізації*, розрахована на сприйняття з близької відстані у просторі діаметром від 1 до 10 м, детальне споглядання форми, пластики та фактури. Засоби вираження наближаються до станкової скульптури – дуже детально пророблена поверхня об'єму, дрібні деталі, складна пластичність форми, активне застосування текстури та кольору.

2. Мезопростір – монументально-декоративна із *середнім рівнем деталізації*, сприйняття у просторі від 10 до 100 м. Засоби вираження: застосування деталей середнього розміру, спрощення пластичності форми, достатнє застосування текстури та кольору для споглядання у межах даного виду простору.

3. Макропростір – монументальна із *низьким рівнем деталізації*, сприйняття у просторі від 100 до 1000 м. Засоби вираження: значне спрощення пластичності форми, застосування деталей великого розміру, глибока пластика та членування форми, пасивне застосування текстури та кольору.

4. Гіперпростір – монументальна із *мінімальним рівнем деталізації*, сприйняття у просторі від 1000 м і більше. Засоби вираження: для споглядання з дуже великої відстані – максимальне спрощення пластичності форми, застосування деталей тільки великого розміру, глибока пластика та членування форми, силуетне сприйняття, майже відсутнє застосування текстури та кольору.

Для аналізу закономірностей сприйняття виразності силуету скульптури важливе значення має дослідження та виявлення напрямків, зон та точок сприйняття скульптурної композиції в залежності від конкретної просторової ситуації, яка базується на системі класифікацій відкритого громадського простору архітектурного середовища. Серед різноманітних категорій системи класифікації відкритого громадського простору аналізуються та виділяються важливі для дослідження типи простору за *просторовими ознаками* [15]: 1) «закритий»; 2) «відкритий»; 3) «напівзакритий»; 4) «напіввідкритий»; 5) «кутовий»; 6) «транзитний».

На основі типології простору за просторовими ознаками виявлені закономірності сприйняття найбільш виразного силуету скульптурної композиції, враховуючи ймовірні напрямки сприйняття у типових (основних) просторових ситуаціях:

1. «*Закритий*» простір – ймовірні напрямки сприйняття передбачають розвинення виразності силуету скульптури майже з усіх ракурсів.

2. «*Відкритий*» простір – ймовірні напрямки сприйняття передбачають розвинення виразності силуету скульптури майже з усіх ракурсів.

3. «*Напівзакритий*» простір – ймовірні напрямки сприйняття передбачають розвинення виразності силуету скульптури в основному з одного фронтального ракурсу, та двох допоміжних.

4. «*Напіввідкритий*» простір – ймовірні напрямки сприйняття передбачають розвинення виразності силуету скульптури в основному з одного фронтального ракурсу, та декількох допоміжних.

5. «*Кутовий*» простір – ймовірні напрямки сприйняття передбачають розвинення виразності силуету скульптури в основному з одного фронтального ракурсу, та двох допоміжних.

6. «*Транзитний*» простір – ймовірні напрямки сприйняття передбачають розвинення виразності силуету скульптури в основному з двох фронтальних ракурсів, та двох допоміжних.

Висновки. У відкритому громадському просторі архітектурного середовища монументально-декоративна пластика застосовується у відповідності із основними типами простору, які мають свої масштабні та просторові ознаки із певною специфікою образу та ідейно-художнього змісту. Таким чином, твори монументально-декоративної пластики як частина предметного наповнення у загальному просторі архітектурного середовища, впроваджуються із врахуванням усього спектру закономірностей взаємозв'язку скульптури та простору, а також факторів сприйняття об'ємної форми.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи наукового дослідження полягають у подальшій розробці та застосуванні практичних рекомендацій для проектування скульптурної пластики у відкритому громадському просторі архітектурного середовища із врахуванням основних (загальних та окремих) закономірностей взаємозв'язку скульптурної пластики та простору, а також факторів сприйняття усіх видів скульптурних композицій (фігуративна, абстрактна, багатофігурна та інші) статичного характеру розміщення в основних типах міського простору. Також у подальшому застосуванні та удосконаленні в навчальному процесі за темою «Синтез мистецтв» у навчальній програмі курсу «Синтез мистецтв в інтер'єрі» та програмі підготовки фахівців за спеціальністю 022 «Дизайн» та 191 «Архітектура».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляева О.Л. Архитектурно-пространственная среда города как объект зрительного восприятия. Москва: Стройиздат, 1977. 127 с.
2. Ефимов А.В., Минервин Г.В., Ермолаев А.П., Шимко В.Т., Щептиков Н.И., Гаврилина А.А., Кудряшев Н.К. Дизайн архитектурной среды: учебник для вузов. М.: Архитектура – С, 2006. 504 с.
3. Ибрагимова А.Ф. Принципы расположения городской скульптуры в открытых общественных пространствах архитектурной среды. К.: Известия КГАСУ, КиберЛенинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsiyu-raspolozheniya-gorodskoy-skulptury-v-otkrytyh-obschestvennyh-prostranstvah-arhitekturnoy-sredy>.
4. Кириллова Л.И., масштабность в архитектуре. М.: Стройиздат, 1961. 190 с.
5. Котельников Н.П. Типология форм архитектурной среды. Уч. мет. пособие. Тольятти: ТГУ, 2011. 96 с.
6. Крашенинников А.В. Жилые кварталы: учеб. пособие для архит. и строит. спец. вузов / А.В. Крашенинников; под общ. ред. Н.Н. Миловидова, Б.Я. Орловского, Л.Н. Белкина. М.: Высш. шк., 1988. 87 с.
7. Полубок А.П. Обобщение художественно-пластического образа как один из основных приёмов скульптурной пластики // International Conference on Social

Sciences and Humanities-II, ISPEC Publishing House, 27-29 September 2019. Киев: 2019. С. 3–4.

8. Полубок А.П. Пластическое качество и декоративно-пластические уровни скульптурной композиции в архитектурной среде // Colloquium-journal, Warszawa, Polska, №30 (82), 10 november 2020. С. 7–9. DOI: <https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-12230>.

9. Полубок А.П. Закономірності узагальнення силуету монументально-декоративної скульптури // Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2020. Вип. № 65. С. 258–265. DOI: <https://doi.org/10.32347/2221-9293.2019.16.58-71>.

10. Сперанская В.С. Скульптура в современной городской среде: роль, место, форма. Автореферат диссертации. С.-П.: ВХПУ им. Мухиной В.И. 1993. 26 с.

11. Степанов Г.П. Взаимодействие искусств. Л.: Художник РСФСР, 1973. 183 с.

12. Степанов Г.П. Композиционные проблемы синтеза искусств. Л.: Художник РСФСР, 1984. 320 с.

13. Степанов А.В., Мальгин В.И., Иванова Г.И. и др. Объемно-пространственная композиция / под редакцией Степанова А.В. М.: Архитектура-С, 2007. 255 с.

14. Шимко В.Т. Основы дизайна и средовое проектирование. М.: Издательство «Архитектура-С», 2007. 160 с.

15. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды. М.: «Архитектура-С», 2006. 377 с.

Полубок А.П., к.т.н. Пилипчук О.Д.,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОЙ СКУЛЬПТУРЫ И ОТКРЫТОГО ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОСТРАНСТВА

Учитывая особенности соотношения открытого общественного пространства архитектурной среды и монументально-декоративной скульптуры, в статье рассмотрены основные закономерности взаимосвязи скульптуры и городского пространства. Также выявлена и проанализована важность учета основных факторов, которые влияют на восприятие скульптурной композиции в любом типе городского пространства: масштабное соотношение, способы размещения, формирования среды, обобщение силуэта, детализация и восприятие выразительности силуэта скульптуры в конкретных пространственных ситуациях.

Систематизация информационных источников касательно обозначенной темы выявила важность учета основных факторов восприятия скульптурной пластики в пространстве. В процессе исследования основных существующих теорий, методики, научных подходов, приёмов, исторического и практического опыта взаимосвязи скульптурной пластики с открытым общественным пространством архитектурной среды, выявлено общие закономерности восприятия скульптуры – её масштабного соотношения с пространством, способы размещения скульптуры, формирования среды, а также отдельные закономерности – обобщения силуэта, детализации и пластического качества, выразительности силуэта в зависимости от направлений восприятия скульптуры при её внедрении в архитектурную среду.

В результате исследования и анализа сделан общий вывод: монументально-декоративная скульптура, которая внедряется в городскую среду, неразрывно связана с общественным пространством и потому обладает особыми качествами и средствами выражения, которые позволяют создать общий синтетический архитектурно-художественный образ пространства на новом качественном уровне для создания общей композиционной целостности и формирования единого пространственно-пластического ансамбля в архитектурной среде.

Ключевые слова: монументально-декоративная скульптура; открытое общественное пространство; архитектурная среда; закономерности взаимосвязи; масштабное соотношение; обобщение силуэта; детализация.

Associate Professor at the Department of Design **Polubok Andrii**,
Ph.D, Associate Professor at the Department of Design **Pylypchuk Oksana**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

REGULARITIES OF RELATIONSHIP OF MONUMENTAL-DECORATIVE SCULPTURE AND OPEN PUBLIC SPACE

Taking into account the peculiarities of the relationship between the open public space of the architectural environment and the monumental and decorative sculpture, the article examines the main patterns of the relationship between sculpture and urban space. It also identified and analyzed the importance of taking into account the main factors that affect the perception of a sculptural composition in any type of urban space: scale ratio, methods of placement, formation of the environment, generalization of the silhouette, detailing and perception of the expressiveness of the silhouette of a sculpture in specific spatial situations. The analysis and systematization of information sources of a theoretical and practical nature regarding the designated topic highlighted the current state of the problem of the relationship between sculpture and the open public space of the architectural environment, revealed the importance of taking into account the main factors

in the perception of sculptural plastic in space. In the process of studying the main existing theories, methods, scientific approaches, techniques, historical and practical experience of the relationship between sculptural sculpture and the open public space of the architectural environment, general patterns of perception of sculpture – its scale relationship with space, ways of placing sculptures, shaping the environment, as well as individual regularities – generalizations of the silhouette, detail and plastic quality, expressiveness of the silhouette, depending on the directions of perception of the sculpture when it is introduced into the architectural environment.

As a result of research and analysis, a general conclusion was made: monumental and decorative sculpture, which is introduced into the urban environment, is inextricably linked with public space and therefore has special qualities and means of expression that allow you to create a general synthetic architectural and artistic image of space at a new qualitative level to create general compositional integrity and the formation of a single spatial-plastic ensemble in the architectural environment.

Key words: monumental and decorative sculpture; open public space; architectural environment; patterns of interconnection; scale ratio; generalization of the silhouette; detailing.

REFERENCES

1. Beljaeva O.L. Arhitekturno-prostranstvennaja sreda goroda kak objekt zritel'nogo vosprijatija. Moskva: Strojizdat, 1977. 127 s. {in Russian}
2. Efimov A.V., Minervin G.V., Ermolaev A.P., Shimko V.T., Shheptikov N.I., Gavrilina A.A., Kudrjashev N.K. Dizajn arhitekturnoj sredy: uchebnik dlja vuzov. M.: Arhitektura – S, 2006. 504 s. {in Russian}
3. Ibragimova A.F. Principy raspolzhenija gorodskoj skul'ptury v otkrytyh obshhestvennyh prostranstvah arhitekturnoj sredy. K.: Izvestija KGASU, KiberLeninka: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipy-raspolzheniya-gorodskoy-skul'ptury-v-otkrytyh-obschestvennyh-prostranstvah-arhitekturnoy-sredy>. {in Russian}
4. Kirillova L.I., masshtabnost' v arhitekture. M.: Strojizdat, 1961. 190 s. {in Russian}
5. Kotel'nikov N.P. Tipologija form arhitekturnoj sredy. Uch. met. posobie. Tol'jatti: TGU, 2011. 96 s. {in Russian}
6. Krashennnikov A.V. Zhilye kvartaly: ucheb. posobie dlja arhit. i stroit. spec. vuzov / A.V. Krashennnikov; pod obshh. red. N.N. Milovidova, B.Ja. Orlovskogo, L.N. Belkina. M.: Vyssh. shk., 1988. 87 s. {in Russian}
7. Polubok A.P. Obobshhenie hudozhestvenno-plasticheskogo obraza kak odin iz osnovnyh prijomov skul'pturnoj plastiki // International Conference on Social

Sciences and Humanities-II, ISPEC Publishing House, 27-29 September 2019. Kyiv: 2019. S. 3–4. {in Russian}

8. Polubok A.P. Plasticheskoe kachestvo i dekorativno-plasticheskie urovni skul'pturnoj kompozicii v arhitekturnoj srede // Colloquium-journal, Warszawa, Polska, №30 (82), 10 november 2020. С. 7–9. DOI: <https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-12230>. {in Russian}

9. Polubok A.P. Zakonomirnosti uzagalnennja syluetu monumentaljno-dekorativnojiskul'ptury // Mistobuduvannja ta terytorialjne planuvannja. Kyiv: KNUBA, 2020. Vyp. № 65. S. 258–265. DOI: <https://doi.org/10.32347/2221-9293.2019.16.58-71>. {in Ukrainian}

10. Speranskaja V.S. Skul'ptura v sovremennoj gorodskoj srede: rol', mesto, forma. Avtoreferat dissertacii. S.-P.: VHPU im. Muhinoj V. I. 1993. 26 s. {in Russian}

11. Stepanov G.P. Vzaimodejstvie iskusstv. L.: Hudozhnik RSFSR, 1973. 183 s. {in Russian}

12. Stepanov G.P. Kompozicionnye problemy sinteza iskusstv. L.: Hudozhnik RSFSR, 1984. 320 s. {in Russian}

13. Stepanov A.V., Mal'gin V.I., Ivanova G.I. i dr. Objomno-prostranstvennaja kompozicija / pod redakciej Stepanova A.V. M.: Arhitektura-S, 2007. 255 s. {in Russian}

14. Shimko V.T. Osnovy dizajna i sredovoe proektirovanie. M.: Izdatel'stvo «Arhitektura-S», 2007. 160 s. {in Russian}

15. Shimko V.T. Arhitekturno-dizajnerskoe proektirovanie gorodskoj sredy. M.: «Arhitektura-S», 2006. 377 s. {in Russian}